

Изложба „Извор вода извирала“:
имплементација Конвенције о заштити
нематеријалног културног наслеђа

Изложба Народног музеја Ужице „Извор вода извирала“, припремана је у току друге фазе пројекта „Лековити и чудотворни извори“, и реализована као један од циљаних, завршних подпројеката на основу којих су постали видљиви неки резултати имплементације УНЕСКО-ове Конвенције о заштити и очувању нематеријалног културног наслеђа у Србији. Носилац пројекта о лековитим, исцелитељским, и, према народном схватању, чудотворним изворима, био је Народни музеј Ужице, а целокупна реализација је текла уз финансијску подршку Министарства културе. На тај начин, остварена је међумузејска сарадња регионалног музеја комплексног типа са Етнографским музејем у Београду – републичком матичном институцијом у оквиру које делује Центар за нематеријално културно наслеђе. Сарадња између два музеја остварена је преко учешћа експерата за нематеријално културно наслеђе, и то: руководиоца пројекта мр Марка Стојановића и истраживача мр Милоша Матића. Ауторке концепције, експозиције и каталога изложбе „Извор вода извирала“ јесу кустоскиње ужичког музеја Ивана Тодоровић и Загорка Никитовић Милићевић, уз коаутора мр Марка Стојановића, док су различити нивои комуникације усмерени ка активној идентификацији бројних аспеката феномена лековитих и чудотворних извора западне Србије.

У експографско-музеолошком кључу посматрано, поставка изложбе је у основи дводимензионална, што значи да је на двадесет паноа представљено преко двадесет извора, и то махом с територије Златиборског округа и Овчарско-кабларске клисуре. Визуелне информације ауторке су уобличиле на основу знања добијених током трогодишњег теренског рада. То конкретно значи да су на свим паноима осмишљене путем излагања новијих теренских фотографија, уз пропратне текстове о сваком од извора понаособ. У прилог свему томе, саставни део концепта изложбе је циклично приказивање кратометражног документарног филма под називом „Извор вода извирала“, који документује секвенце теренског рада истраживача, а на основу кога се основне експографске изложбене информације продубљују, те се у одређеном дискурсу разматрање проблематике лековитих и чудотворних извора динамично усмерава ка посетиоцима. Напослетку, тродимензионални експонати – као материјални прилог сведочења о нематеријалном културном наслеђу – интегрисани су у експозицију изложбе; њих сачињавају музејски предмети: *буџе*, *тестије*, дрвене и металне чаше за захватање воде, као и неколицина предмета који се користе

у савременом даривању извора – јабуке, метални новац, босиљак, папирне иконе, школски прибор. На изложби су представљени извори који административно припадају граду Ужице: Беле Воде, Лончићи – Савино стопало, Савина столица, Стапарска бања, Јованова вода (и други извори Јелове горе); општини Прибој: Прибојска Бања; општини Ариље: Височка Бања; општини Чајетина: Тошина Бања, Камичак, извор у Голову, извор у селу Вишеслава, спомен-чесма на Оку, Краљева вода, чесма Ђурковац, Јованова вода – Алин поток; општини Пожега: Рошка Бања; граду Чачак: Овчар Бања, Савина вода, Матова чесма; општини Пријеполје: Савина вода (Испоснице Светог Саве, Савина пешина), извори Тројан и Крвавац; општини Бајина Башта: извор у селу Вишеслава и Лађевац; а географски су смештени на Мокрој гори, Јеловој гори, Каменој гори, Златибору, и поред река Ђетиња, Лим, Рзав, Рача, Приштавица, Бистрица, и у Овчарско-кабларској клисури.

Говорећи о изложби као циљаном резултату у оквиру основног пројекта, треба напоменути да проблематика лековитих и чудотворних извора преваходно потпада под домен УНЕСКО-ове Конвенције о знањима и праксама везаним за природу и свемир. Савремена теренска истраживања су, поред тога, показала да постоје преплитања тих сазнања и пракси са другим доменима нематеријалног културног наслеђа – обичајима, ритуалима, светковинама, усменим традицијама и језиком. У текстуалном делу експозиције та преплитања су видљива по томе што се за сваки од извора наглашава постојање лековитих својстава воде и начина на који су они препознати; потом, у практиковању црквених светковина или вашара у кључу народне религиозности, на дан светитеља коме је извор посвећен – како на експонираним, тако и на истраживаним локацијама у ширим оквирима пројекта; напослетку, и према обликовању и начинима преношења наратива о лековитим, исцелитељским или чудотворним својствима извора. Према томе, како УНЕСКО-ова Конвенција има за циљ очување нематеријалне културне баштине и подизање свести о њеној важности на локалном, националном и међународном нивоу, циљеви изложбе су, у оквирима добре праксе, интегрисани у изградњу националног система заштите и очувања нематеријалног културног наслеђа, поготову узимајући у обзир међузависност нематеријалног, материјалног и природног наслеђа, као и опасности од његовог нестајања и уништења.

Истовремено, изложбеном поставком циљне групе за одржавање и заштиту нематеријалног културног наслеђа требало би да стекну увид у културолошко-музеолошка тумачења реалног и трансценденталног (оностраног) деловања лековитих и чудотворних извора. С једне стра-

не, у циљне групе спадају: припадници стручне јавности која се бави музеолошки дефинисаним пословима и заштитом културних добара, потом, припадници најширих циљних група музејских посетилаца, припадници локалних заједница на локацијама где постоје лековити и чудотворни извори. На другој страни, налазе се циљне групе туризмолога и туристичких посленика који се баве културним туризмом, те представници извршне власти на свим нивоима на дестинацијама где постоје лековити и чудотворни извори. У прилог томе треба навести како је концептуализација изложбе показала како је могуће подићи ниво сарадње наизглед удаљених домена културног деловања – на музеолошком и на плану одрживости нематеријалног културног наслеђа. Нематеријално културно наслеђе и културни туризам, као живи, динамични организми, у одређеном дискурсу стоје насупрот музејима и музејској делатности, када су они схваћени у традиционалном кључу конзервације, заштите и репрезентације непостојећих „музејских“, а самим тим статичних култура. Стога комуникација преко изложбе „Извор вода извирала“ јесте у функцији једног од резултата пројекта „Лековити и чудотворни извори“, насталог у оквиру имплементације УНЕСКО-ве Конвенције о нематеријалном наслеђу у Србији. Наиме, изложба показује, на музеолошки концептуализован начин какве су могућности за комуникационо-значањска превазилажења супротности између музејских експозиција и живог наслеђа, те на основу тога музеологије и туризма.

Непланирани резултати изложбе „Извор вода извирала“ – који потцртавају концепт представљања потенцијала за одрживи развој фено-

мена лековитих и чудотворних извора у оквиру нематеријалног културног наслеђа – огледају се на два нивоа. Први од њих била би чињеница да је изложба изазвала изузетан медијски одјек, како код локалних телевизијских и радио станица, те штампаних и интернет издања дневних новина, тако и Радио-телевизије Србије и штампе на националном нивоу. На нивоу међумузејске и шире музеолошки осмишљене сарадње, треба напоменути да ће након излагања у матичном музеју изложба бити постављена: у Националном парку Тара, где ће гостовати поводом Међународног дана воде, од 21. до 28. марта 2014. године, потом у Народном музеју у Смедеревској Паланци, поводом Дана музеја, од 1. априла до 18. маја 2014. године, а затим и у Етнографском музеју у Београду, термин још увек није усаглашен. Током свих гостовања планирана су и пропратна предавања на тему имплементације нематеријалног културног наслеђа, као и уже фокусирана на тему феномена лековитих и чудотворних извора. Трећи од нивоа непланираних резултата изложбе огледа се у иницијалној чињеници да је непосредно по отварању град Ужице остао без пијаће воде, па је и то допринело појачаном интересовању медија и посетилаца. На тај начин се може говорити о настанку својеврсног *hot spot*-а у локалној заједници и шире, чиме је музејски простор отворен за промишљања и преиспитивања улоге и значаја пијаћих вода уопште, те преиспитивања предуслова за коришћење лековитих извора за балнеолошки туризам, а исцелитељских и чудотворних извора за културни туризам.

Марко Стојановић